

Arhim. Dr. Teofan Mada

**SFÂNTUL
VASILE CEL MARE,
DASCĂLUL BISERICII**

Biserica și harisma păstorului

Ediția a II-a revizuită

Coordonator al colecției
CUVÂNT ȘI VIAȚĂ: Teofan Mada

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TEOFAN MADA, arhimandrit

**Sfântul Vasile cel Mare, dascălul bisericii : biserica și
harisma păstorului / Arhim. dr. Teofan Mada. - Ed. a 2-a,
rev.. - București : Pro Universitaria, 2013**

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-604-1

235.3 Vasile cel Mare

929 Vasile cel Mare

colegilor săi. Exemplu al virtuții, toată viața lui o fost o unică îngenunchere pentru tot omul, încercând să cuprindă în neobositul său suflet toate nădejtile lumii creștine. Și pentru că s-a răstignit atât de mult pentru Biserica lui Hristos pe care o mărturisea a fost numit Mare de către Grigorie Teologul. Iar pentru faptul că viața sa s-a identificat în toate cu apostolatul Bisericii și cu mărturisirea adevărului în fața tuturor vicisitudinilor vremii, conștiința creștină l-a numit stâlp și dascăl al Bisericii.

Cartea de față este o ecleziologie aplicată, în care elementele de istorie a culturii se împletesc cu cele de dogmatică, iar cele de spiritualitate se întregesc prin referințe pastorale. Bogăția uriașă de date și multitudinea de idei le-am adunat în una și aceeași albie a vieții Bisericii, în care a trăit și pentru care a mărturisit autorul nostru, Sfântul Vasile. Titlul principal al acestei ediții este „Sfântul Vasile cel Mare, Dascălul Bisericii”, deoarece el reflectă mai bine problematica cărții, iar ca subtitlu apare „Biserica și harisma păstorului”, care a fost titlul primei ediții.

Această lucrare izvorăște din iubirea și admirația pe care o avem față de personalitatea Sfântului Vasile. Studiul operei sale ne-a dăruit bucurie duhovnicească și recunoștință lui Dumnezeu pentru vasul Său plin de comori din care și noi de ceva vreme ne-am îmbogățit spiritual. Același gânduri le nutrim pentru toți cei care vor citi rândurile noastre, pagini care au încercat să redea și să rămână fidele slovelor dascălului Bisericii, Vasile cel Mare.

Autorul

I. Biserica: trupul lui Hristos și viață în Sfântul Duh

Temelia gândirii ecumenice a Sfântului Vasile este ecleziologia lui. În acest demers punctul de plecare îl reprezintă învățătura paulină, după care Biserica este „trupul lui Hristos”². Toți suntem adunați într-un trup „având cap pe Hristos”, el fiind desigur „cap al Bisericii și noi mădulare unii altuia”³. Din acest motiv toți constituim o frățietate și, prin urmare, nu numai că nu putem fi separați și divizați, ci avem datoria să fim uniți, să compătimim pe celălalt și să ne vindecăm unul altuia necazurile și rănila în Biserică⁴. Hristos face loc Duhului de viață-făcător în trupul Său eclezial. Acest semn trinitar se înscrie în istorie ca „taină a lui Hristos”. Dumnezeu Tatăl împlinește revelația în Hristos întrucât El înseamnă „Unsul” și „acest nume arată pe Tatăl ca pe Cel ce unge, pe Fiul ca pe Cel ce primește ungerea și pe Duhul Sfânt ca ungerea însăși”⁵.

Termenul pe care Sfântul Vasile îl folosește cel mai adesea pentru a desemna comunitățile de creștini este „Biserica”, „Bisericile lui Dumnezeu”⁶. În mod cert nu se referă numai la

² Ιωάννης Καρμίρης, *Η Εκκλησιολογία των Τριών Ιεραρχών*, Αθήνα, 1961, p. 7.

³ Sf. Vasile cel Mare, *Extensiunea termenilor*, 7, 2, PG 31, 929 c.

⁴ Γεράσιμος Κονιδάρης, *Ο Μέγας Βασίλειος πρότυπον οικουμενικού εκκλησιαστικού ηγέτου*, Αθήνα, 1966, p. 170-171.

⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh* 12, 28.

⁶ Alte expresii includ: „casa lui Dumnezeu”, „biserica lui Dumnezeu”, „trupul lui Hristos”, „porumbelul lui Hristos”, „mireasa lui Hristos”, „cetatea lui Dumnezeu”, „fiica lui Dumnezeu” și foarte adesea „frăție”. Termenii dați creștinilor includ: „frați”, „oameni ai lui Dumnezeu”, „mădulare ale trupului lui Hristos”, „credincioși întru Hristos”, „turma lui Dumnezeu”, „ucenicii Domnului” și „ucenicii Bibliei”. În lucrarea sa *Early Christian Doctrines* (London, 1968), p. 401, J.N. Kelly citează aprobator viziunea „obișnuită” după care, „comparată cu cea din Apus, învățătura din Răsărit despre Biserică a rămas imatură, ca să nu spunem arhaică, în

simplele sinaxe liturgice, ci și la grupul de creștini care locuiește într-o localitate⁷. Ar fi nepotrivit să ne întrebăm dacă autorul nostru folosește termenul *ἐκκλησία* cu trimitere la Biserica universală sau la cea locală. În lucrările sale, Sfântul Vasile nu manifestă nicio conștientizare a unei astfel de distincții, căci pentru el fiecare grup local nu este decât manifestarea unei realități universale – realitatea de a fi atins și smuls la un moment dat de lucrarea salvatoare, mântuitoare și prioniatoare a lui Dumnezeu Tatăl, de dragul omului, prin Fiul și în Duhul Sfânt⁸. Biserica este trupul lui Hristos și comuniunea Duhului Sfânt. „Unde este prezent Sfântul Duh, acolo se află și Hristos și unde este Hristos, acolo este evident că e de față și Tatăl.”⁹

Biserica e prezentată ca „cetate a lui Dumnezeu”, care cuprinde „toată creația rațională, de la puterile suprafirești până la sufletele omenești, aparținând celor ce se găsesc în ceruri, dar și credincioșilor de pe pământ, fiind ea însuflețită prin Duhul Sfânt”¹⁰. „Cine poate nega că s-au desăvârșit prin harul

perioada post-niceană”. S-ar putea spune că toate aceste expresii folosite în acea perioadă, deși sunt în mod clar derivate din Biblie, fiind repetate în contexte istorice noi, reflectă noi realități, în cazul Sfântului Vasile situația bisericii „imperiale” din timpul domniei lui Iulian și a lui Valens.

⁷ A se vedea de exemplu *La psalmul* 45 și 59. În cel de-al patrulea secol, despre Biserica drept organizare (societate) care rivalizează cu statul, a se vedea A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century* (Oxford, 1963), pp. 9 și urm.

⁸ A se vedea *La psalmul* 48.1; *Epistola* 161.1; *Despre dreptatea lui Dumnezeu* 1:653 A-B; *Epistola* 243:1 și capitolele 8 și 9 ale cărții *Despre Sfântul Duh*. Pentru imposibilitatea teologică a distincției între Biserica universală și cea locală în general, a se vedea H.M. Legrand, „The Revaluation of Local Churches: Some Theological Implications”, *Concilium* 71 (1972) și K.L. Schmidt, „Εκκλησία”, în *TDNT* (1965) 3:501-536; a se vedea și J.D.G. Dunn, *Jesus and the Spirit* (Londra, 1975), pp. 262 și urm.

⁹ *Contra Sabelienilor, Arie și Anomie* 5, PG 31, 609 C.

¹⁰ *La Psalmul* 45, 4, PG 29, 421 c.

Duhului energiile mântuitoare ale omului, care au fost săvârșite de marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos datorită bunătății lui Dumnezeu? Sau vrei să examinezi cele vechi, binecuvântările patriarhilor, ajutorul ce s-a dat prin distribuirea Legii, a tipurilor, profețiilor, faptele eroice în războaie, minunile dreptilor, sau toate câte s-au întâmplat în timpul prezenței în trup a Domnului: toate s-au făcut prin Sfântul Duh. Mai întâi El a fost unit cu trupul însuși al Domnului, a fost ungera Lui și I-a fost prezent nedespărțit, conform cu cele din Scriptură: «peste cine vezi să Se coboare Duhul și să rămână în El, Acesta este Fiul Meu Cel iubit» (In. 1, 33) și: «pe Iisus Nazarineanul pe Care L-a uns Dumnezeu cu Duhul Sfânt» (Fap. 10, 38). După-aceea în fiecare lucrare a Lui era prezent Duhul. Chiar și când a fost ispitit de diavol, Duhul a fost prezent. Fiindcă Scriptura spune: «Și-a fost dus Iisus de Duhul în pustie ca să fie supus ispitelor» (Mt. 4, 1). Și când săvârșea minunile era nedespărțit și prezent acolo; fiindcă spune: «adevărat, Eu cu puterea Duhului lui Dumnezeu scot demonii» (Mt. 12, 28). Și apoi n-a lipsit nici la învierea din morți. La reînnoirea omului i-a conferit acestuia iarăși harul pe care l-a luat din suflarea lui Dumnezeu (...); după ce a suflat Domnul în fața ucenicilor, a spus următoarele: «Luați Duh Sfânt. Căroră le veți ierta păcatele, iertate vor fi; căroră le veți ține, ținute vor fi» (In. 20, 22-23). Organizarea Bisericii nu e întreprinsă oare clar și fără obiecție prin Duhul Sfânt? Întrucât «El a dat în Biserică în primul rând pe apostoli, în al doilea pe profeți, în al treilea pe dascăli, pe urmă puterile taumaturgice, harismele vindecătoare, ajutorările, cârmuirile, felurimea limbilor» (I Cor. 12, 28), fiindcă această ordine a fost stabilită prin împărțirea darurilor Duhului.»¹¹

Ca lucrare a lui Dumnezeu Atotțiitorul, Biserica nu poate fi limitată la o singură etnie, o singură cultură sau o singură

¹¹ *Despre Sfântul Duh*, 16, 39, PG 32, 140 d.

clasă socială. Nu poate fi nici circumscrisă spațial¹². Prin esența sa, Biserica asigură locul, posibilitatea și oportunitatea pentru oameni de a-și redescoperi natura și vocația comună¹³, astfel încât cei care erau străini, înainte de chemare, unul față de celălalt din cauza diferențelor sociale, culturale și naționale să poată deveni „prin lucrarea Bisericii obișnuiți unul cu celălalt în iubire”¹⁴. Prin urmare, scopul Bisericii creștine și scopul general al existenței umane converg: amândouă constau în a fi povățuit în totalitate de Dumnezeu¹⁵.

Sfântul Vasile a trăit prima experiență bisericească în sânul familiei sale evlavioase. Deși în panegiricul său, Sfântul Grigorie de Nazianz vorbește mai ales despre educația culturală

¹² A se vedea *Epistola* 161:1; *La psalmul* 59.2:464 B-C.

¹³ A se vedea *Asceticon, Regula mare* 2,1:908 B și urm; *La psalmul* 44.2:392 Af.

¹⁴ *La psalmul* 48.1:433 C-D. Această importantă omilie asigură elementele esențiale ale concepției lui Vasile despre universalitatea (intrinsecă și intențională) Bisericii. Înainte de a vorbi despre Sfântul Duh ca arhitect al Bisericii și despre Biserică drept comunitate a iubirii universale (433 A-D), Vasile cercetează teoriile diferitelor școli filosofice despre sfârșitul existenței umane (432 A-B). După afirmarea poziției creștine după care scopul vieții umane este „a fi în totalitate îndrumat de Dumnezeu”, urmează o listă comprehensivă cu toți cei chemați de propovăduirea Sfântului Duh ca să formeze o frăție universală (433A). Pentru ca nimeni să nu rămână fără ajutorul Bisericii pe calea mântuirii, „există trei perechi din cei chemați, în care fiecare rasă a oamenilor este inclusă” (433 B). Printre cei chemați de Duh sunt: cetățenii romani și non-romani; oamenii culturii primitive și oamenii civilizați; bogații și săracii; prin urmare, sunt incluse toate clasele sociale. A se vedea și *Hexaimeron* 11.5. Pentru fundalul istoric al afirmațiilor lui Vasile, vezi Momigliano, *The Conflict*, pp. 12-16. Despre conceptul de universalitate și unitate la Grigorie de Nazianz, vezi Ph. Muraille, „L’eglise, peuple de l’oikoumene d’après s. Grégoire de Nazianze. Notes sur l’unite et l’universalite”, *EthL* 44 (1968) 154-178 și E. Bellini, *La chiesa nel mistero della salvezza in san Gregorio Nazianzeno* (Venegono Inferiore, 1970), pp. 71-74. Despre Origen, a se vedea pe scurt G. Bardy, *La théologie de l’eglise de saint Irénée au concile de Nicée* (Paris, 1947), pp. 160-161.

¹⁵ *La psalmul* 48.1, a se vedea *Despre dreptate* 2:656 Af.

și intelectuală a viitorului ierarh al Bisericii din Cezareea, Vasile însuși, amintindu-și despre copilăria sa, preferă să nu discute prea mult. El ne face cunoscute în schimb primele sale contacte cu viața creștină în diferitele sale forme aplicate. Totalitatea siguranței, certitudinea cunoașterii că Scriptura și Tradiția au o pondere și o autoritate egale în stabilimentul Ortodoxiei, care se resimte în scrierile Sfântului Vasile, par să provină din experiența sa domestică¹⁶.

În *Epistola 223*, cu caracter apologetic, Sfântul Vasile face referire, printre altele, la percepțiile despre Dumnezeu pe care și le-a format în anii copilăriei, influențat de mama și de bunica lui, concepții pe care apoi le-a ținut și le-a păzit înăuntrul lui, când s-a maturizat desăvârșindu-le fără să-și schimbe vreodată părerea. „Când am observat în patrie anumiți oameni încercând să imite exemplul acelora [al bărbaților care în viața lor arată prin fapte că participă încă din această viață la moartea lui Hristos], am crezut că am primit un ajutor pentru mântuirea mea proprie și am considerat cele văzute ca dovadă despre cele nevăzute. Deoarece gândurile ascunse ale fiecăruia dintre noi sunt imperceptibile, am considerat că îmbrăcămintea smerită e modul potrivit de manifestare al smereniei și s-a dovedit întodeauna că mi-a fost suficientă haina groasă, cureaua și încălțăminte din piele neprelucrată. Și, cu toate că mulți au încercat să mă îndepărteze de relația cu acei oameni, nu m-am îndepărtat de exemplul lor, văzându-i că preferă viața răbdătoare în locul celei plăcute; și datorită calității excepționale a vieții lor eram devotat acestora cu râvnă. De

¹⁶ A se vedea *Despre dreptatea lui Dumnezeu* 1:653 A. Pentru interpretarea *Despre Sfântul Duh* 66, a se vedea G. Florovsky, „The Function of Tradition in the Ancient Church”, *GOTR* 9 (1963), 181 și urm.; și T. Spidlik, *La sophiologie de saint Basile* (Roma, 1961), pp. 172-186. Pentru experiența domestică destul de diferită a Bisericii lui Grigorie de Nazianz, vedeți Bellini, *La chiesa*, pp. 13-14.

aceea, nici n-am acceptat vreodată acuzația despre convingerile lor dogmatice, cu toate că mulți au certificat că ei n-au concepții ortodoxe despre Dumnezeu, ci învățând erezia prezentă (arianismul) răspândesc pe ascuns învățăturile aceuia (Arie). Dar, fiindcă n-am auzit niciodată cu urechile mele aceste lucruri, i-am considerat calomniatori pe cei ce îi acuzau de acestea. Mai târziu am fost chemat la păstoria Bisericii. Despre aceia care ni s-au dat ca paznici și spioni ai vieții noastre, sub pretextul ajutorului și al comuniunii în iubire, tac, ca să nu apar ca defăimător al sinelui meu, spunând lucruri de necrezut, iar dacă devin credibil, n-aș vrea să pricinuiesc prilej de mizantropie celor ce cred acestea. Și aproape să mi se întâmple și mie una ca asta, dacă nu m-ar fi preîntâmpinat mila lui Dumnezeu. Că eram aproape în punctul de a-i considera suspecti pe toți oamenii negăsind în niciunul nimic vrednic de crezut, fiindcă am avut sufletul rănit de răni perfide. Pentru un interval de timp limitat se pare că am avut un oarecare fel de familiarizare cu ei. Și am discutat despre chestiunile dogmatice o dată, de două ori, și am crezut că nu ne diferențiem în opinii, de vreme ce eram de acord... S-ar putea ca toate celelalte fapte ale mele să fie demne de plâns, dar în privința acestui punct concret îndrăznesc să mă laud în Domnul că n-am fost niciodată rătăcit în credința mea, nici n-am avut diferite gânduri mai vechi pe care apoi să le fi schimbat mai târziu. Dimpotrivă, am păstrat înăuntrul meu, amplificată acum, noțiunea despre Dumnezeu, precum am primit-o de la mama mea răposată și de la maica mea (sora) Macrina. N-am trecut de la o părere la alta cu maturitatea gândirii mele, ci am desăvârșit principiile mele ce mi-au fost predate de ele. Precum duhul crescător, dar rămas propriu-zis același și neschimbător după gen în desăvârșire, la fel cred că și în mine aceeași concepție despre Dumnezeu care a crescut prin desăvârșire și că cea existentă acum nu s-a conturat mai târziu prin înlocuirea celei inițiale. Așadar, să-și cerceteze

defăimătorii mei conștiința și să-și aducă aminte de judecata lui Hristos; să examineze dacă au auzit cândva de la noi altceva, diferit de ceea ce spunem acum; că de răul epistolelor acelora am ajuns eu la necesitatea scrierii acestei apologii.”¹⁷

Părinții Sfântului Vasile (după tată) înduraseră cu o răbdare neclintită persecuția crudului împărat roman Maximian, la anul 311. Acești creștini, proprietari de pământuri, cunoscuți mai ales pentru evlavie lor, erau la măsura de a primi cununa muceniciei pentru Hristos. Ei suferiseră mai mult de șapte ani de prigoană, cutreierând prin pădurile sălbatice ale munților Pontului, unde erau la adăpost de urgia prigonitorilor. Au slujit lui Hristos rugându-se în văile sălbatice ale munților, sub viforul iernii și sub mângâierea primăverii, în amenințarea fiarelor și în frumusețea podoabei firii înconjurătoare. Sfântul Grigorie Teologul închină rânduri mișcătoare faptelor și virtuții bunicului și bunicii lui Vasile cel Mare.

Macrina, bunica lui după mamă, era o fire voluntară, energică, educată și mai ales era o purtătoare autentică a tradiției Bisericii. Se hrănise spiritual cu învățătura, predania și exemplul personal al Sfântului Grigorie Taumaturgul. Era însuși duhul omului ce are buna așezare înaintea lui Dumnezeu, era însăși frumusețea vieții duhovnicești. Învățătura ei erau amintirile ei sfinte: istorisirile de la început ale Bisericii martirice a Pontului, nevoințele ei pentru credința creștină, predicile înflăcărâte și exemplul harismatic al celui dintâi episcop al Neocezareei, Grigorie. Părinții Emiliei erau capadocieni, proprietari de pământuri. Mulți din membrii familiei erau demnitari și dețineau funcții publice și militare. Dar cel mai important lucru este faptul că tatăl Emiliei este mucenic al lui Hristos. Important apoi este și faptul că familia Emiliei a odrăslit și oameni de carte, cu roadă cărturărească, de

¹⁷ *Epistola* 223, 3, PG 32, 825. Βασίλειος Χαρόνης, *Παιδαγωγική ανθρωπολογία Μεγάλου Βασιλείου*, Αθήνα, 2002, p. 37.